

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-81.1-7>

УДК 811.161.2:81'36

Педченко С.О.

Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ВОЛІТИВНОГО КОМПОНЕНТА СУБ'ЄКТИВНОЇ МОДАЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розкрито проблему типологічної стратифікації волітивної суб'єктивної модальності. З'ясовано, зокрема, питання про семантико-прагматичну специфіку розгляданого субкатегорійного сегмента як найвиразнішого експлікатора імперативних чи оптативних намірів мовця, спрямованих на зміну екстралінгвальної реальності. У значеннєвому полі волітивності виокремлено два складники (волюнтативність й оптативність), що своїми периферійними маркерами почасти накладаються один на одного, утворюючи контаміновані (імперативно-оптативні) суб'єктивно-модальні семи. Встановлено корелятивні зв'язки досліджуваного лінгвального явища з типами мовленнєвих актів, категорією настанови та дієслівного способу. Доведено, що опертя на найновіші процедури семантико-функційної, комунікативної та прагматичної лінгвістики уможливить ідентифікацію корпусу лінгвопрагматичних засобів реалізації спонукальності в сучасній українській мові. Систему репрезентативів волітивності (лексичних, морфологічних, синтаксичних, словотворчих, просодичних тощо) диференційовано на два основні розряди: 1) модальні кваліфікатори та 2) модальні модифікатори. Для першої групи ідентифікувальною (іманентною, первинною) є волітивна семантика, тоді як елементи другої групи транслюють диференційні (вторинні) для них семи спонукальності чи бажальності, виявляючи свої дериваційні спроможності в транспозиційних переходах з однієї категорійної зони в іншу.

Ключові слова: модальність, волітивна модальність, волюнтативне субкатегорійне модальне значення, оптативне субкатегорійне модальне значення, модальні кваліфікатори, модальні модифікатори.

Pedchenko Svitlana

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

THE LINGUO-PRAGMATIC PARAMETERS OF THE VOLITIVE COMPONENT OF SUBJECTIVE MODALITY

Summary. The article is the attempt to reveal the problems of typological stratification of classifications used for modality. In particular, the question of the semantic-pragmatic specificity of this subcategorical segment as the most significant explicator of the imperative or optative speaker's intentions aimed at the extralingual reality changing is clarified. Two components (voluntativity and optativity) are distinguished in the volitivity semantic field, they are partially superimposed on each other with their peripheral markers and form contaminated (imperative-optative) subjective-modal meanings. The correlative connections between the studied linguistic phenomenon, the types of speech acts, the instruction category and the mood of verb are established. It is conducted that the reliance on the newest procedures of semantic-functional, communicative and pragmatic linguistics would make possible to identify the corpus of linguistic-pragmatic means of realization of the motivation category in the modern Ukrainian language. The system of volitivity representatives (lexical, morphological, syntactic, derivational, prosodic, etc.) is differentiated into two main categories: 1) modal qualifiers and 2) modal modifiers. For the first group, the volitive meaning is immanent (identifying, primary) while the elements of the second group transmit their differential (secondary) meanings either of motivation or optativity, revealing their derivational abilities to transpositional transitions from one category zone to another one. Particular attention was paid to motivational-optative particles as meaning-obligatory components of volitive modality constructions, focused not only on achieving, performing causal action and activating the addressee for this purpose, but also on the realization the additional modal meanings, identifying the speaker's interest in action, his motivation and corresponding argumentation, style and communication manner, etc. The functional-semantic criterion, described in this article, formed the basis of the classification of particles according to which there are morphological obligatory indicators of directivity and optativity (**хай, нехай, б (би), аби, щоб, хоч би, коли б, якби, бодай**) and optional means of modification-accompanying level (**ну, ану, чи не, тільки, лише (лишень, лиш), же (ж), мені, собі, etc.**).

Keywords: modality, volitive modality, voluntative subcategorical modal meaning, optative subcategorical modal meaning, modal qualifiers, modal modifiers.

Постановка проблеми. Посилений інтерес сучасної гуманітарної парадигми до лінгвістичної модальності як семантико-прагматичної універсалії широкого змістового наповнення спонукає дослідників до пошуку шляхів якнайточнішої параметризації субкатегорійних модальних значень та стратифікації засобів реалізації останніх на системних методологічних засадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення категорійного статусу

модальності, окреслення кола її семантичних виявів, функційної специфіки різномірних репрезентантів була предметом наукових студій багатьох мовознавців (І. Вихованця, А. Грищенка, О. Мельничука, А. Загнітка, М. Мірченка, В. Шинкарука, Н. Костусяк, В. Ткачука, О. Доценко, Т. Телецької, С. Бернацької та ін.). Український і зарубіжний лінгвістичний простір декларує щонайменше десять інтерпретаційних теорій модальності як системи різнохарак-

терних і різноаспектних засобів кваліфікації повідомлюваного: формально-логічну (Г. Колшанський), логіко-граматичну (В. Плунгян, Л. Ермолаєва), семантико-граматичну (В. Виноградов), синтаксичну (В. Золотова), семіологічну (Ю. Степанов), семантико-синтаксичну (І. Вихованець, М. Мірченко), функційну (О. Бондарко, О. Беляєва, О. Ткачук), комунікативну (С. Шабат, С. Харченко), когнітивну (В. Брицин). Модусно-диктумна концепція Ш. Баллі, тісно пов'язана з ідеями генеративно-трансформаційних граматик, знайшла своє продовження в працях Т. Алісової, В. Шинкарука, О. Ніки. Текстцентризм у дослідженні модальності простежено в працях В. Дресслера, І. Гальперіна, І. Смуцинської. Неоднорідність підходів до вивчення означеної категорії детермінована передусім еволюцією лінгвістичної парадигми від системно-структурного опису мовних одиниць до антропоорієнтованого семантико-прагматичного та функційно-комунікативного їх аналізу. Сучасна прагмалінгвістика постулює погляд на модальність як один із найважливіших складників лінгвістичної прагматики, пов'язаний із «суб'єктивним чинником експліцитної організації засобів мовного коду в спілкуванні» [1, с. 192]. Попри певну умовність поділу розглядаваної категорії на об'єктивний та суб'єктивний складники (адже продуцент мовлення є «облігаторним компонентом» будь-якого висловлення), вважаємо за доцільне послуговуватися в нашій роботі утрадиційними, звичними для спеціальної літератури термінами. Ф. Бацевич справедливо ідентифікує суб'єктивну модальність із семантико-прагматичною сферою комунікативної одиниці й спілкування загалом, що «реалізується як низка різноманітних відношень адресанта (мовця, автора) до повідомлюваного: позитивних / негативних, очікуваних / неочікуваних, приємних / неприємних, прийнятих / неприйнятих, серйозних / несерйозних, впевненості / невпевненості, згоди / незгоди та багатьох інших» [1, с. 191]. Неоднорідний обшир суб'єктивної модальності семантики екстраполюємо на три великі змістові сегменти: епістемічний, волітивний та аксіологічний. Найбільш прагматично маркованою є волітивна модальність, що маніфестує вольові імпульси продуцента мовлення, оформлені лінгвальними засобами різного рівня в межах речення-висловлення чи ширшого контексту.

Виокремлення не розв'язаних раніше частин загальної проблеми. Створення динамічної цілісної моделі суб'єктивної модальності як семантико-прагматичного чинника міжособистісної комунікації, найвиразнішого експлікатора ставлення мовця до повідомлюваного неможливе без з'ясування сутнісних ознак її змістових компонентів. Волітивність (спонукальність, волюнтативність, бажальність, оптативність тощо) неодноразово перебувала у фокусі уваги українського мовознавства. Більшість досліджень присвячена, зокрема, граматицізованим засобам вираження спонукальності (І. Вихованець, К. Городенська, А. Грищенко, М. Плющ, М. Караванська, П. Дудик, О. Безпояско та ін.), семантико-функційній інтерпретації конкретних різновидів спонукання (С. Хар-

ченко), категорійній ідентифікації спонукально маркованих конструкцій (Л. Бережан, Н. Костусяк) тощо. Сучасна лінгвістика потребує, на наш погляд, комплексного внутрішньорівневого ієрархізування волітивної модальної зони.

Мета статті – окреслити прагмалінгвістичні параметри волітивного складника суб'єктивної модальності, теоретично обґрунтувавши систему його кваліфікаційних ознак та виявивши функційно-семантичний континуум прагматично-семантичних репрезентантів волюнтативно-оптативної семантики.

Виклад основного матеріалу. Волітивність як одна зі стрижневих модальних субкатегорій тісно пов'язана з лінгвокультурологічним концептом «воля», а саме з тим його компонентом, що охоплює мікроконцепти «обов'язок», «вибір», «бажання», «спонукання» тощо. Ця категорія егоцентричного спрямування детермінована передусім наміром мовця вплинути на слухача (третю особу) з метою отримання необхідної інформації, досягнення бажаного результату, завершення прогнозованої дії тощо. На семантико-прагматичному рівні речення-висловлення волітивність відображає позицію суб'єкта мовлення щодо необхідності чи бажаності встановлення певного об'єктивного зв'язку між складниками пропозиції. Змістовими сегментами розгляданого лінгвістичного явища є волюнтативність (директивність) та оптативність. Перше значення традиційна граMATика ідентифікує зі спонукальністю, трактуючи її як вимогу «від співрозмовника такої дії, що забезпечувала б реальність позначуваного реченням явища» [22, с. 134], «референтну ситуацію апелятивного спілкування» [23, с. 132], яка виражає «волевиявлення мовця, що залежно від конкретної комунікативної ситуації набуває модальних відтінків наказу, команди, заклик, застереження, поради, побажання тощо» [21, с. 419]. Репертуар експліцитних виявів волюнтативності градуїований доволі широким семантичним діапазоном (від наполегливої категоричності до ввічливого прохання), напр.: *Навчи мене просто й мудро ставитися до всіх людей, нікого не ображаючи, не засмучуючи* (Ю. Іздрик); *Скажи мені, о бідний рибалко, Скажи, хто тебе скривдив?* (В. Бережний); – *Хай у нас залишиться!* – *сказала старша Дівчина.* – *У всіх сім'ях є маленькі братики і сестрички, хай і у нас буде* (О. Іваненко); *Нехай би сповістив листівкою чи переказав тобою* (В. Симоненко); *Чи не могли б ви мене хоч один разочок покатати на своєму літачкові?* (С. Прудник).

У руслі сучасної прагмалінгвістичної теорії волюнтативність постає як один із шляхів досягнення людиною певної мети з допомогою слова, тобто типів іллокутивних актів, з-поміж яких традиційно виокремлюють п'ять видів: репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви, декларації [20]. Спонукання корелює з директивним мовленнєвим актом, зорієнтованим на виконання адресатом бажаної для мовця дії. Означений тип інтенційності детермінує двосуб'єктність волюнтативної ситуації – облігаторність продуцента як суб'єкта мовленнєвої дії та реципієнта як суб'єкта-виконавця каузальної дії. Характерними ознаками імперативних

висловлень, на думку більшості дослідників, є діалогічність, безпосередня чи опосередкована маніпулятивність, програмування поведінки контрагента, супроводжувані емоційною маркованістю, розмовно-стилістичним забарвленням та нашарування різноманітних суб'єктивно-модальних відтінків. Отже, в основі директивності лежить вольовий імпульс мовця як продукт синкретичних відношень цілеспрямованої бажальності й усвідомленої необхідності, інтенційно спрямований на відповідну реакцію реципієнта. Ураховуючи ці та інші прагматичні властивості директивів, мовознавці ранжують спонукальні мовленнєві акти на підкласи з відповідним набором типологічних ознак. Найбільшого поширення здобула класифікація, в основу якої покладено такі принципи: 1) облігаторність виконання дії для адресата; 2) бенефактивність дії для одного з комунікантів; 3) пріоритетність становища продуцента чи реципієнта [3]. Що ж до трьох груп директивів, то серед них вирізняють такі: 1) прескриптиви – найкатегоричніший та найжорсткіший тип спонукання, для якого характерні облігаторність каузальної дії та пріоритетність становища мовця (ознака бенефактивності дії не є релевантною), – наказ, заборона, власне спонукання, дозвіл, інструкція, замовлення, розпорядження, вимога, напр.: *Негаймо зробіть такий вираз обличчя, ніби ви хотіли випити свіже яйце, а там виявилось невилуплене курча* (О. Черногуз); – *Замовкни, жінко! Щоб не чув твого писку!* (Ю. Збанацький); – *Напиши, скажімо, як ти провів свій вихідний день* (В. Стус); 2) реквезиви, специфічними ознаками яких є бенефактивність дії для мовця та, у певному розумінні, пріоритетність становища адресата, – прохання, благання, запрошення, напр.: – *Зняли б мені, синочки, зараз і верстата. Вам за охотки, а мені несила...* (В. Логвиненко); *Нехай би мене хто так застував перед моїм дитям* (Марко Вовчок); *Ось давай сядемо до нашого вогнища та й поговоримо* (В. Склярєнко); 3) сугестиви, яким властиві пріоритетність становища мовця та нерелевантність двох інших ознак, – порада, попередження, пропозиція, заклик, погроза, напр.: *Нехай на другий день знає, як мене зачіпати* (І. Франко); – *Женилися б і не ходили по їдальнях та буфетах, – співчутливо радила Килина* (Є. Гуцало); – *Пам'ятай собі, що оце недобре! Оце ти собі пам'ятай!* (О. Кобилянська); *Ти б пішов хоч прохотиться по полю, подивився на нашу пшеницю, огородину* (Панас Мирний). О.В. Нарушевич-Васильєва ідентифікує виокремлені різновиди директивних мовленнєвих актів із 1) категоричним спонуканням, 2) пом'якшеним спонуканням та 3) нейтральним спонуканням, або спонуканням на розсуд мовця [19]. Варто зауважити, що між типами й підтипами директивів не можна провести чіткої межі, оскільки волітивні значення настанови й дозволу, наприклад, утворюють синкретичну зону на перетині прескриптивів та сугестивів, а сема переконання – реквезивів та сугестивів.

Для оптативного суб'єктивно-модального значення, на відміну від описаного волюнтативного, характерні неадресованість бажання й відсутність суб'єкта-виконавця як учасника

ситуації, напр.: *Хоч би ще хоч трошки побули* (Л. Костенко); – *Ах, коли б же хтось знав! Коли б хоч хтось знав!* (Іван Багряний). Мовознавці кваліфікують такі конструкції як оптативні речення [8, с. 147], речення бажальної модальності [22, с. 125], речення бажальної настанови [18, с. 321–323], що виражають бажаність для репродуцента зв'язку між об'єктом та його ознакою, відображають складні процеси взаємодії подій зовнішнього світу й відповідних реакцій мовця, пов'язані з усвідомленням цих подій як ситуативно доречних, необхідних. Зважаючи на те, що модальність – надзвичайно широке й неоднорідне мовне явище, структурні елементи якого не зазнають звичайної операції поділу, наголосимо, що суб'єктивно-модальні волітивні семантики частіше нашаровуються на об'єктивно-модальні ірреальні значення бажальності та необхідності. Для запобігання сплутування термінів «оптативність» та «бажальність» деякі дослідники оптативність визначають як суб'єктивно-модальне значення, а бажальність – як об'єктивно-модальне (див.: [12]). Останнім часом у лінгвістичній літературі спостерігаємо заперечення традиційного погляду на дихотомічну природу модальності. Так, прихильники когнітивної теорії розуміють означену категорію як «спосіб ментально-чуттєвого відображення дійсності», «передавання внутрішнього світу мовця» [4], нівелюючи питання про її ранжування на об'єктивну / суб'єктивну. Застосовуючи процедуру ментально-чуттєвого моделювання, дослідники в реченнєвих структурах слов'янських мов виділяють два типи модальності: модальності доцентрові й модальності відцентрові. Волітивність у такому трактуванні належить до відцентрових модальностей, які «спостерігаються при присудках у наказовому способі і позначають сукупність ментально-чуттєвих виявів мовця, що передають його вольові прояви (наказувати, вимагати, просити, молити тощо). Вони експлікуються в головній частині речень з *щоб*-підрядними з'ясувальними: *Принесіть води = Я вимагаю, щоб ви принесли води*» [4, с. 138].

Волітивні суб'єктивно-модальні значення вступають у корелятивні відношення з грамами настанови та дієслівного способу як основного її реалізатора, що здебільшого спричиняє взаємозаміну, а то й отожднення компонентів модальності й комунікативної установки мовлення (пор. «типи речень за модальністю» в А. Загнітка [13], «комунікативно орієнтовані категорії речення» в М. Мірченка [18] та ін.). На нашу думку, нерозрізнення означених категорій зумовлене подібністю їхньої прагматичної спрямованості. Однак, якщо комунікативна установка мовлення зорієнтована переважно на реципієнта, то модальність – на суб'єкт мовлення, його прагнення, ставлення до дійсності, бачення світу й себе в цьому світі. Так, субкатегорійні волітивні значення можуть бути реалізовані в різних за метою спілкування висловленнях, напр.: – *Мамо, а чи не принесли б ви мені мисочку узвару? – звернувся він до своєї матері. – Так чогось у животі пече!* (О. Довженко) – волюнтативне суб'єктивно-модальне значення (прохання); *То нехай в пам'ять про те кохання,*

про силу його і пристрасть невгамовну б'є джерело життя! (Ю. Покальчук) – волюнтаривно-оптативне суб'єктивно-модальне значення (заклик-побажання); *Анелюка, Анелюка, Анелюка... Мила і ненависна. Замилував би і розтоптав би ногами* (М. Коцюбинський), *Не видно!.. О господи! Що з ним трапилось, хоч би довідатись... Що ти там, доню, пишеш?* (Іван Карпенко-Карий) – оптативне суб'єктивно-модальне значення (власне бажання). Отже, волітивний складник суб'єктивної модальності охоплює значно ширше коло понять, ніж спонукальне за метою висловлювання речення або імператив дієслова. А. Вежбицька, наприклад, до складу волітивних значень, крім «бажання, спрямованого на іншу особу», уводить семему «безпорадного бажання», «безсильного бажання або неусвідомленого передчуття» [7, с. 59–73], пор.: – *Ішов би ти, Іване, з нашого села* (М. Матіос); – *Тобі цього не зрозуміти, Штепюнько, – промовив Дробаха, і його вилицювате, землистого кольору обличчя стало серйозним* (О. Гончар). Н. Шведова диференціює оптативність за принципом здійснення / нездійснення бажань. У межах першого члена означеної опозиції дослідниця розглядає 1) власне бажаність – власне бажання, побоювання, нетерпіння; 2) бажаність вибраного – різноманітні вияви необхідності; 3) бажаність доцільного – бажання-припущення, прохання або порада, ствердження позитивного; у межах другого – 1) бажаність нездійсненого, відсутнього – стосовно необхідності, користі, доцільності, а також з погляду негативного результату; 2) бажаність нездійснюваного – щодо можливостей та переваг (див.: [24]). Попри недоцільність введення до кола модальних значень комунікативної установки мовлення, необхідно визнати обов'язковість їхньої взаємодії з експлікаторами спонукальності у висловленні, що уможлиблює виникнення додаткових модально-експресивних відтінків.

У системі засобів (лексичних, морфологічних, синтаксичних, словотворчих, просодичних), що реалізують волітивну функцію в семантичному просторі категорії модальності, виокремлюємо дві основні групи: 1) модальні кваліфікатори, для яких спонукальна семантика в різних її виявах є іманентною (первинною), та 2) модальні модифікатори, що транслюють диференційну (вторинну) для них волітивну семантику, трансуючи її з невласливих розглядає модальності категорійних зон (питальної, дейктичної, аксіологічної, декларативної тощо). До першого розряду належать вербатииви із вихідною семантемою 'воля', 'бажання', грамеми дієслівного способу (наказового, спонукального, бажального), спонукально-оптативні частки, спонукальні синтаксичні форми тощо. Другий розряд утворюють дієслова із похідною волітивною семантикою, транспоновані у сферу наказовості грамеми дійсного та умовного способів, партикули так званого модифікаційно-супровідного рівня, вокативні одиниці, невласне-спонукальні синтаксичні форми, оказіональні лексико-фразеологічні одиниці тощо. Належність означених репрезентантів до різних мовних ярусів, їхня функційна специфіка та комунікативно-прагматичні параметри дали підстави деяким мо-

вознавцям кваліфікувати модальність як міжрівневу надкатегорію, «у класифікаційній сітці якої перебувають граемно членовані категорії морфологічної, синтаксичної та лексико-граматичної модальностей» [16, с. 327].

Закцентуємо нашу увагу на спонукально-оптативних частках як максимально прагматично орієнтованих одиницях, що в розглядає системі маркерів волітивності становлять, за винятком дієслівних імперативних форм, репрезентаційну основу. Волітивні партикули (**хай**, **нехай**, **б** (**би**), **бодай**, **щоб**) послаблюють апелятивність та категоричність імперативної семантики дієслова-предиката, наповнюючи змістовий простір речення якісно новими модальними відтінками. Валентне ядро в такому разі експлікує спонукування мовцем до дії чи набуття стану того об'єкта (об'єктів), що не є безпосереднім учасником комунікативного акту, або виражає таку бажану дію, яка можлива лише за наявності доброї волі адресата. Деякі дослідники витлумачують друге вирізнене значення як граему спонукального способу, що є контамінацією наказового та умовного способів (К. Городенська) [11, с. 261] або трансформацією умовного способу в наказовий (І. Вихованець) [10, с. 98].

Модальні частки є регулярними оформлювачами реквесивів та сугестивів як найпоширеніших трансляторів непрямого волюнтарива та виступають нерегулярними конструктивними засобами у прескрептивних мовленневих актах. Почасти у визначенні реалізованого партикулою суб'єктивно-модального значення вирішальну роль відіграє інтенціональний компонент змісту висловлення: прагматичні пресупозиції комунікантів, наміри мовця, ситуація спілкування тощо. Так, модальна семантема висловлення **Я б вплив зараз води** в різних контекстах може бути кваліфікована як спонукування (*Принесіть води* – волюнтаривне суб'єктивно-модальне значення) або як власне бажання (*Я хочу води* – оптативне суб'єктивно-модальне значення), що засвідчує біфункційну сутність таких волітивів та полісемантичність розглядуваних часток.

За безпосередньої участі часток **хай**, **нехай**, що обіймають фіксовану припредикатну позицію, реалізуються такі волітивні семи: а) волюнтаривні: дозвіл: **Нехай** погуляють мої козаки (Т. Шевченко); пом'якшене спонукування: **Хай** станцює та жінка так, як ти скажеш (Н. Зборовська); застереження (у поєднанні з заперечною часткою): – *Переб'ю ребра і другу ногу вирву. Хай не лізе* (У. Самчук); пропозиція з відтінком осуду: **Хай** вони пойдуть лише самі до того сталінського «раю» та побудують там пару років. А тоді вже, якщо віціліють, **хай** забирають слово (І. Багрянний); порада: *Головне – ніякого вибору! Не треба вибирати шлях! Нехай* шлях вибере тебе! (Н. Зборовська) тощо; б) оптативні: заклик-побажання: **Нехай** серця не знають супокою, **Хай** обганяють мрії часу біг, *І наша юність буде хай такою, щоб їй ніхто не зазрити не міг* (В. Симоненко); бажання з відтінком згоди: *Я вибралася через низенькі дверці, примружилася від світла факела. Нехай* уже ведуть мене, куди хочуть. **Нехай** (Марина та Сергій Дяченки); власне бажання: **Нехай** я

заплачу, **Нехай** свою Україну Я ще раз побачу, **Нехай** ще раз послухаю, Як те море грає, Як ді-вчина під вербою Гриця заспіває (Т. Шевченко). Примітно, що презентоване партикулою в сугестивному мовленнєвому акті суб'єктивне оптативно-модальне значення заклик-побажання знаходиться в периферійній зоні бажальної семантики, тобто рухається в напрямку волон-тативності, що робить можливим кваліфікацію його як синкретичного продукту міжкатегорій-ної взаємодії, а виформування з допомогою час-ток речень – як спонукально-оптативних, пор.: **Хай** живуть волонтери свободи! (В. Стус); **Не-хай** звучить в чужинному соборі: «Не мертві будьте, душі, а живі» (О. Стефанович).

Винятковість означених наказових морфем (у термінології К. Городенської та І. Вихованця) як коректорів семантичного простору спонукаль-ного висловлення зі зниженим рівнем адресова-ності, potwierджена тим, що вони виявили спро-можність, транспонувавши у сферу імператива закінчення теперішнього часу та майбутнього часу доконаного виду [11, с. 259; 15, с. 491], пе-рейняти на себе функцію ядерних компонентів-реалізаторів волітивних значень: *То нехай коней зараз запрягають, і я поїду у Немирів з сином, бо тут без тебе я не зостанусь* (Іван Карпенко-Карий); – *Знаєте що? Візьму я та пошлю оці листи по адресові Фесенка, – сказав Комашко. – Нехай покладе їх на пам'ятку в свій дорогий облицьований золотом портфель* (Іван Нечуй-Левицький). Крайню периферію апелювальної семантики становлять сполучення партикул **хай**, **нехай** з дієсловами-предика-тами у формі першої особи однини майбутнього часу, що відбивають ситуацію, коли мовець звертається до свого співрозмовника чи співроз-мовників, але не як до потенційних виконавців чи посередників у реалізації потрібних для нього дії чи стану, а лише як до слухача або слухачів, яким повідомляє про свій намір виконати дію чи реалізувати стан самому, напр.: *Хай я, молода, тепер буду працювати, а вам треба спочивати на щось інше!* (Панас Мирний). Виявлене значення таких едностей уможливило зарахування їх до шестичленної морфологічної парадигми наказового способу [2, с. 228].

У діалектному мовленні трапляється фоне-тико-стилістичний варіант аналізованих час-ток – **най**, що найчастіше поєднується з тран-спонованою з умовного способу партикулою **б (би)**: *Юр'яні жаль за ними. Бо най би собі думали по-своєму, як хотіли. Але нащо про те було говорити на дослух, на все село?* (М. Ма-тіос); *Марто, вип'ємо за Хому. Щоб він швид-ше женився, най би його нагла кров залляла* (Ю. Андрухович). Його специфікація, на відмі-ну від досліджуваних вище показників волітив-ності, – реалізація лише оптативного значення в різних його варіантах (власне бажання, поба-жання тощо), модифікованого емоційно-аксіо-логічними суб'єктивно-модальними відтінками.

Систематична сполучуваність із часткою **би** характерна й для стилістичного варіанта роз-глядуваних слів – частки **бодай**, що є лексика-лізованим утворенням від **бог дай** [15, с. 498]. Сфера її функціонування – розмовно-побутове мовлення, інтерпретацію якого знаходимо пе-

редусім у художніх дискурсах, що фіксують регулярне вживання цього слова у складі екс-пресивно конотованих фразем-прокльонів на зразок *бодай би ти не встав, бодай тебе пра-ці з'їли, бодай би він скис, бодай би тебе грім улупив, бодай би воно тобі попухло, а бодай вас усіх лиха година забрала, бодай ти скрутився і кругом світу пішов*. Такі вислови не передбача-ють безпосереднього здійснення «побажання», а репрезентують аксіологічно-модальні семи недоволення, обурення, досади, подиву, гніву тощо: – *Чого ти реवेश, бодай тобі кістка в горло?!* (О. Довженко); *Бодай вас чорти на тім світі облили гарячою смолою!* (Іван Нечуй-Левицький).

Специфічною ознакою проаналізованих во-лонтативних маркерів є потенційний зв'язок із переважною більшістю дієслів-предикатів, про-те найпоспідовніше вони сполучаються з тими валентними носіями, що вживаються на позна-чення дій і станів, «які виконують або в яких перебувають люди чи інші істоти» [11, с. 261]: *То нехай нам влаштують суд* (Іван Багря-ний); *Хай запахне в степу сосновим Поліссям* (В. Близнець); *А бодай би ти не виліз з того тютюну до другого пришестья* (О. Довженко). Ця закономірність зумовлена тим, що лексичне наповнення дієслів, які означають дії або ста-ни неживих предметів, а також процеси (біліти, киснути, важчати, сипатися, світати, належа-ти тощо), несумісне зі спонукуванням [там само], хоча в художньому контексті в умовах метафор-изації деякі з виокремлених вербативів здатні транслювати волітивну семантику, напр.: *Не-хай зеленіє туман тютюновий, І цяра клене отамана* (С. Пантук); – *Хай щастить вам у роботі, господарю! – вітає його перепілка* (О. Сенатович); *Хай зоріють біля тину кетя-ги калини* (Нар. тв.).

Інваріантним показником оптативності є від-дієслівна частка **б (би)**, транспонована з умовної функції. У поєднанні з незалежним інфініти-вом вона утворює особливу аналітичну форму, значення якої можна кваліфікувати як умо-во-бажальне: *Про цю трагедію написати б роман на три тисячі градусів температури і вилити в ньому увесь свій біль...* (О. Довженко); *І це – Зоря. Знайти б її. Для поета Володими-ра Івасюка – це знову ж таки його пісня, його пісенна творчість* (Н. Гуїванюк). Партикула в таких сполуках перебирає на себе основне функ-ційне навантаження, бо без неї неозначений вербатив стає реалізатором директивної семи, пор.: *Зустрітися б з сестрою – Зустрітися з сестрою; Відвідати б рідне село – Відвідати рідне село; Прочитати б цю книгу – Прочи-тати цю книгу*. Оптативну семантику посилює ускладнення інфінітивної форми модальними лексемами «хотіти», «могти», напр.: *А хотів би я знати, чи багато в неї білетів?* (В. Самій-ленко); *Хотіла б я тебе, мов плуц, обняти, Так міцно, щільно, і закрить од світа* (Леся Українка); *Я міг би гнати тепле стадо – мене б життя кудись несло, або пізнав би легко й радо просте корисне ремесло* (Ю. Андрухович). Це найвищий вияв так званого дезидеративно-го значення, зверненого на дію або стан мовця, що в оптативному висловленні експлікує свої

потреби, надії та мрії. А. Мейє та Ж. Вандрієс розглядають дезидератив як один із п'яти дієслівних способів, що функціують в індоєвропейських мовах, який реалізує усвідомлене бажання [17, с. 321]. Є. Курилович, розмежовуючи оптатив і дезидератив, визначає перший як бажання мовця, а другий – бажання діяча [25, с. 27], пор.: **Хоч би автобус швидше приїхав; Я хотіла б сісти на цей автобус.** Меншою регулярністю вживання позначені конструкції, у створенні оптативної семантики яких, крім описуваної частки, беруть участь спонукальні морфеми **хай, нехай** та дієслова-предикати у формі першої особи однини й множини: **Хай би я відвідала театр; Хай би ми відвідали театр.**

В інших позиціях партикула **б (би)** наділена здатністю реалізувати волітивне значення «некатегоричного, делікатного спонукання до якоїсь дії» [11, с. 360]: *Ішов **би** ти, Павле, додому, а то ще хлів спалиш* (Г. Тютюнник); – *Ти **б** геть пішла, Мотре, від вікна. Вітер віє...* (Панас Мирний); – *Мовчали **б** краще, діду, спересердя обернувся Корж* (З. Тулуб). У прагмалінгвістиці ці висловлення кваліфікують як непрямі спонукальні акти, що забезпечують оптимальність впливу на адресата з метою отримання його позитивної реакції. Наявність у семантиці таких неперформативних висловлень компонента «опосередковане програмування дій контрагента» уможливорює функціонування їх як носіїв сугестивно-реквесивного волюнтативного суб'єктивно-модального значення. Використовуючи непрямий, завуальований спосіб вираження своїх інтенцій, мовець розраховує на комунікативний досвід адресата та на дію так званої комунікативної імплікатури, що охоплює пресупозиції, ситуативні, фонові й енциклопедичні знання співрозмовників тощо.

Частка **б (би)** маніфестує вирізнену модальну семему, функціуючи як конструктивно необхідний елемент предикативного утворення, реалізованого а) формами умовного способу в 2-й особі однини й множини та 1-й особі множини, напр.: *Може **б**, ви **провели** мене?* (Василь Земляк); б) формами умовного способу в поєднанні з частками **хай, нехай**, напр.: *Ні, лише один **нехай би** відгадав мене, мов ту загадку* (О. Кобилянська); в) неособовими формами спонукального способу, напр.: ***Заспівати б** тобі пісню, мамо; Чи не **розказати б** вам, діду, нам цю історію?* У виділенні утвореннях виразно проступає первинна природа аналізованої партикули як маркера значення умовності, складниками якого є «диференційні ознаки передумання в плані часової перспективи, гіпотетичної і реальної модальності (можливості), характеру явища, що породжує наслідок» [9, с. 153]: бажана для мовця дія може відбутися за відповідних, проте імпліцитно виражених умов. Це спонукало дослідників до виокремлення так званої «умовної модальності» [14], експліцитними реалізаторами якої є семантично елементарні, за І. Вихованцем, складнопідрядні речення з умовними семантико-синтаксичними відношеннями між предикативними частинами: *Коли **б** знала – куди, пішла **б** пішки до нього* (М. Коцюбинський).

Частка **б (би)** є складником низки похідних спонукально-оптативних партикулятивів, найуживаніші з-поміж яких – **аби, щоб, коли**

б, якби, хоч би: Аби так моїм ворогам конати, як мені було із своєї хати відступати! (В. Стефаник); *І **щоб** три дні дзвонили в усі дзвони з приводу народження нашої державності* (О. Довженко). Вони утворюють периферію суб'єктивно-модальних коректорів, що вносять у семантичний простір оптативності різні кваліфікаційні характеристики. Більшість мовознавців вважають ці лексеми партикульованими сполучниками, що трансформувалися в модальні частки внаслідок еліпсування модусних частин об'єктно-з'ясувальних висловлень із предикатами на позначення бажань, прагнень тощо (**хочу, бажаю, прагну, волю**) [5]. Пор.: *Аби ж Рекс був мій собака* (В. Близнець) – *Я хочу, **аби** Рекс був мій собака; **Щоб** ти вже смоли гарячої напився!* (Н. Зборовська) – *Я бажаю, **щоб** ти гарячої смоли напився.* Лексеми **якби, коли б, хоч би, аби** – показники градуїзованості, інтенсивності суб'єктивно-модальної семи «власне бажання»: ***Хоч би** побачити її, хоч би на мить зустріти її очі, вдивитись, увібрати, вдихнути* (Ю. Покальчук); *Ах, **коли б** про своє, про власне розповісти. **Коли б** розказати думи свої* (У. Самчук); *Час тягнеться, як шлейф старої королеви. **Коли б** уже почути грім копит* (Л. Костенко). Характерною рисою партикули **щоб**, порівняно з іншими відсполучниковими частками, є здатність реалізувати, крім оптативних, волюнтативні суб'єктивно-модальні значення, зокрема категоричне прохання: *Я такого слова **щоб** більше не чув від тебе* (Марко Вовчок), наказ: ***Щоб** на світанку був тут!* (Г. Тютюнник). У такому разі **щоб** – маркер доволі грубого, безапеляційного ставлення до співрозмовника, інтенції мовця в аналізованому висловленні не передбачають тактику встановлення дружнього або нейтрального ставлення до адресата. Крайню периферію реалізаторів вирізненої волюнтативно-модальної семантики, конотованої суб'єктивно-аксіологічними значеннями, становлять фразеологізовані паремійні висловлення-прокляття на взірць ***щоб** тебе грім побив, а **щоб** тобі повилазило, **щоб** тобі курка на ногу наступала, а **щоб** ти сказився, а **щоб** тебе підняло та гепнуло, а **щоб** йому голова облізла* тощо: *Царице небесна, заступнице моя милостива, заступись за мене, за мої молитви, **щоб** ріс він не вгору, а вниз, і **щоб** не почув він ні зозулі святої, ні божого грому* (О. Довженко); *А куди ти біжиш, **щоб** тобі повилазило?* (У. Самчук); – *А **щоб** ти, патлачу лихий, не діждав довіку й покиштувати меду!* (Марко Вовчок).

До системи репрезентантів волітивної семантики уналежнюємо частки, що не мають інваріантного значення спонукальності, проте наділені значним імплікаціоналом, тобто набором потенційних сем, кожна з яких виявляється в певному контекстному оточенні. Засоби модифікаційно-супровідного рівня забезпечують висловленню узгоджену з ситуацією та індивідуально-суб'єктивною настановою мовця інформаційну повноцінність. Одну з найрегулярніших прагматичних функцій невластивих речень – волюнтативне суб'єктивно-модальне значення – виконують так звані «чи-не» конструкції: *Чи не могли **б** ми з вами сьогодні разом повечеряти?* (В. Винниченко);

Чи не написали б ви словечка до мене у Відень? (М. Коцюбинський). Спостерігаємо реквесивний мовленнєвий акт ввічливого прохання, у якому мовець, запитуючи, висловлює адресатові своє бажання, орієнтуючись на його ідентифікаційні вміння та відповідні ментальні фонові знання. Дехто з мовознавців кваліфікує такі реченнєві структури як імпліцитні форми перформативів, що, заступаючи вербатив, експлікують контамінацію слова та дії [6], пор.: **Чи не могли б Ви зі мною зустрітись сьогодні? – Прошу Вас: зустріньтесь зі мною сьогодні, будь ласка.** Предикат, маркований партикулятивним комплексом **чи не**, на формально-синтаксичному рівні почасти представлений інфінітивом та модальним словом **могти**, яке актуалізує об'єктивно-модальне значення можливості, потенційної здатності адресанта виконати прохання: – **Ви бачте, пані, – каже незнайомий, – чи не могли б ви справити мене на дорогу до Райкович?** (Грина Вільде).

Експресивно конотована частка **ну** виразнює волюнтативну семантику такими модальними відтінками: підсилене спонування: **Ну, Мотре, покажи своїх гостей...** (Є. Гуцало); нетерпіння: **Ну, хай хоч раз помститься мені мій квартирант Граса!** (М. Куліш); заохочення до дії: **Чугайстир поклав волохаті руки на боки і вже хитався. – Ну, починай!** (М. Коцюбинський); упрощування: **«Скажи, – допитувалася у Богдана Дзвінка, прокинувшись серед ночі, – а в тебе була перша любов?» «А що?» «Ну скажи.»** (Н. Зборовська). Партикула **ану**, попри фонетичну близькість із розгляданою часткою, не є її варіантом. Функційно-комунікативне навантаження в цих слів різне. Якщо **ну** модифікує ті висловлення, у яких репрезентоване спонування до дії вже названої мовцем або зрозумілої з конституації, то **ану**, реалізуючи волюнтативне субкатегорійне модальне значення наказу, спонукає до дії, ще не відомої адресатові: **Ану залазь осюди в куці** (О. Соколовський); **Ану прикиньте розумом: яке словечко водночас республіка і озеро** (Д. Білоус).

Підкреслюють категоричність наказу, заклику чи нівелюють їх семами прохання, рекомендації, побажання, застереження тощо вказівні (**то, от, ось, оце**), обмежувально-видільні (**лиш, тільки**), підсилювально-видільні (**вже, же, собі**) частки, що обіймають переважно припредикутну позицію: – **А от угадай!** – вигукнула Віра виразно, ніби її кольнули (У. Самчук); **І бажання одне: тільки б вирватись, тільки б у тил!** (О. Гончар); **Дмухнім лиш, братця, ми до неї [Сицилії] збувати горесті своєї, там добрий цар живе Ацест** (І. Котляревський); **Згадай же хто-небудь її на сім світі, – Безславному тяжко сей світ покидать** (Т. Шевченко). Транспонований у партикули прономінатив **мені** в післяпозиції до валентного ядра накладає на волюнтативну семантику імператива превентивне значення застереження: **Гей, Карпе, – гукнув жартовливо Максим, – старайся мені, не лінуйся...** (М. Коцюбинський); **Не смій мені казати, що я маю робити!** (Ю. Гук).

Специфічною особливістю партикул **тільки, собі**, що функціують у складі спонукальних конструкцій, є переважна облігаторність їхньо-

го сполучення з іншими маркерами волітвнної модальності, напр.: **Хай собі кружляє, обертається...** (М. Рильський); **Посіяно, заволохало – хай собі росте** (Ю. Збанацький); **Нехай тільки про це знає твоя кума, а більш ніхто** (Нар. тв.); **Панасу Омеляновичу вона, звичайно, не сказала про це, навпаки, приспокоїла, що, може ж, таки обійдеться, двоє найжачених якось порозуміються, хай тільки ось він приїде, як обіцяв** (О. Гончар); **Хай тільки ворон тричі десь прокряче, Що вже похований ти, неповторний ти, Осямаче-символе, як Вій від мук незрячий** (Є. Маланюк). Примітно, що партикула **тільки** у припредикутній позиції маркує волітвнне висловлення значеннєвими відтінками перестороги, попередження, погрози: **Але хай тільки спробує** (О. Гончар), а лексема **собі**, побутуючи здебільшого у сфері розмовного мовлення, виконує роль індикатора некатегоричного, пом'якшеного спонування: **Хай собі спить. Хай спить...** (М. Куліш); **Говори собі, пиши собі, що хочеш!** (І. Франко). Інші частки модифікаційно-супровідного рівня функціують у досліджуваних висловленнях як самостійно, так і в складі так званих партикулятивних комплексів: **То нехай в пам'ять про те кохання, про силу його і пристрасть невгамовну б'є джерело життя** (Ю. Покальчук); **Хай же плине її човен, музики повен, серед цієї тривожної, вітром збуреної, вітром розореної, чорної ночі!** (М. Куліш); **Нехай лише прийде, нехай мене почує** (Віктор Вальд).

Висновки і пропозиції. Отже, волітвнність – ядерний компонент суб'єктивно-модальної категоричності, який найпосутніше виявляє свою семантико-прагматичну специфіку на тлі іллокутивних мовленнєвих актів з неоднаковим рівнем апелятивності, детермінованим облігаторністю / факультативністю виконавця запрограмованих у висловленні дій чи станів. Основними значеннєвими сегментами досліджуваного складника суб'єктивної модальності є волюнтативність та оптативність, що мають низку конкретизувальних сем, розмежування яких почасти потребує врахування інтра- й екстралінгвальних чинників (лексико-граматичної природи конкретних репрезентантів спонукальності / бажальності, прагматичних пресупозицій, інтенцій мовця, контекстуальних / ситуативних параметрів тощо). Опертя на теоретико-методологічні засади й найновіші процедури семантико-функційної, комунікативної, прагматичної лінгвістики дає змогу в системі різнорівневих експлікаторів волітвнності виокремити модальні кваліфікатори, що є первинними носіями розглянутих субкатегорійних значень, та модальні модифікатори, які транспонують вторинні для них волюнтативні чи оптативні семи з інших лінгвальних царин.

Зреалізований підхід до опису волітвнної модальної семантики та стратифікації прагмарелевантних засобів її вираження накреслює перспективу укладеного дослідження різнорівневих кваліфікативних і модифікативних репрезентантів спонукальності (зокрема й з проєкцією на дискурсивну палітру окремої елітарної лінгвоперсони), виявлення класифікаційних ознак інших типів модальної субкатегоричності тощо.

Список літератури:

1. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
2. Безпояско О.К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. Київ : Либідь, 1993. 336 с.
3. Беляева Е И. Грамматика и прагматика побуждения: английский язык. Воронеж : Издательство Воронежского университета, 1992. 168 с.
4. Бріцин В. М., Мозгунов В. В. Когнітивні аспекти теорії модальності. *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 128–148.
5. Бондаренко Л. В. Склад та комунікативні функції вторинних часток : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.01. Кіровоград, 2005. 20 с.
6. Валігура Г. Експліцитні та імпліцитні форми вираження перформативів. *Семантика мови і тексту* : збірник статей VIII Міжнародної наукової конференції, 22–24 жовтня 2004 року ; [гол. ред. колегії В.І. Кононенко]. Івано-Франківськ : Плай, 2003. С. 86–91.
7. Вежибицкая А. Язык. Культура. Познание. Москва : Русские словари, 1997. 416 с.
8. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
9. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ : Наукова думка, 1992. 220 с.
10. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наук. думка, 1988. 256 с.
11. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови Київ : Пульсари, 2004. 400 с.
12. Доценко О. Л. Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності. Київ : Міленіум, 2006. 226 с.
13. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови : Синтаксис. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
14. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису. Донецьк : ДонНУ, 2006. 378 с.
15. Історія української мови : Морфологія. [С. П. Бевзенко, А. П. Грищенко, Т. Б. Лукінова та ін.]. Київ : Наукова думка, 1978. 540 с.
16. Костусяк Н. М. Модальна модифікація речень із категорійним значенням спонукальності (на матеріалі творів Т. Шевченка). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. Вип. 1(31). Ужгород, 2014. С. 327–332.
17. Лингвистический энциклопедический словарь / Институт языкознания АН СССР ; гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 685 с.
18. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій. Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського державного університету імені Лесі Українки, 2004. 393 с.
19. Нарушевич-Васильєва О. В. Категорія спонукальності у прагмастичному аспекті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2002. 20 с.
20. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов. *Новое в зарубежной лингвистике* ; пер. с англ. Москва : Прогресс, 1986. Вып. XVII. С. 170–194.
21. Сучасна українська літературна мова : підручник / [А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.] ; за заг. ред. А. П. Грищенка. Київ : Вища школа, 1997. 493 с.
22. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ : Наук. думка, 1972. 515 с.
23. Храковский В. С., Володин А. П. Семантика и типология императива. Русский императив. Ленинград : Наука, 1986. 272 с.
24. Шведова Н. Ю. Синтаксическое желательное наклонение. *Современные проблемы литературоведения и языкознания*. Москва : Наука, 1974. С. 455–456.
25. Kurylowicz J. The inflectional categories of Indo-European. Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1964. 246 s.

References:

1. Batsevych F. S. (2010). *Narysy z linhvistychnoi prahmatyky* [Essays on linguistic pragmatics]. Lviv: ПАІС. (in Ukrainian)
2. Bezpoiasko O. K., Horodenska K. H., Rusanivskiy V. M. (1993). *Hramatyka ukrainskoi movy. Morfolohiia* [Grammar of Ukrainian language. Morphology]. Kyiv: Lybid. (in Ukrainian)
3. Belyayeva Ye. I. (1992). *Grammatika i pragmatika pobuzhdeniya: angliyskiy yazyk* [Grammar and pragmatics of motivation: English]. Voronezh: Izdatel'stvo Voronezhskogo universiteta. (in Russian)
4. Britsyn V. M., Mozghunov V. V. (2013). Kohnityvni aspekty teorii modalnosti [Cognitive aspects of the modality theory]. *Linguistics*, no. 2–3, pp. 128–148.
5. Bondarenko L. V. (2005). *Sklad ta komunikatyvni funktsii vtorynykh chastok* [Structure and communicative functions of secondary particles] (PhD Thesis), Kirovohrad: Volodymyr Vynnychenko Kirovohrad State Pedagogical University.
6. Valihura H. (2003). Eksplitsytni ta implitsytni formy vyrazhennia performatyviv [Explicit and implicit forms of expression of performatives]. Proceedings of the VIII Mizhnarodna naukova konferentsiia (Ukraine, Ivano-Frankivsk, October, 22–24, 2004) (ed. V. I. Kononenko). Ivano-Frankivsk: Plai, pp. 86–91.
7. Vezhbetskaya A. (1997). Yazyk. Kul'tura. Poznaniye [Language. Culture. Cognition]. Moscow: Russkiye slovary. (in Russian)
8. Vykhovanets I. R. (1993). Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys [Grammar of the Ukrainian language. Syntax]. Kyiv: Lybid. (in Ukrainian)
9. Vykhovanets I. R. (1992). *Narysy z funktsionalnoho syntaksysu ukrainskoi movy* [Essays on the functional syntax of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
10. Vykhovanets I. R. (1988). *Chastyntny movy v semantyko-hramatychnomu aspekti* [The semantic-grammatical aspect of parts of speech]. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
11. Vykhovanets I. R., Horodenska K. H. (2004). *Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy* [Theoretical morphology of the Ukrainian language]. Kyiv: Pulsary. (in Ukrainian)
12. Dotsenko O. L. (2006). *Semantyko-prahmatychnyi syntaksys: osoblyvosti vyrazhennia modalnosti* [Semantic-pragmatic syntax: features of modality expression]. Kyiv: Milenium. (in Ukrainian)
13. Zahnitko A. P. (2001). *Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy: Syntaksys* [Theoretical grammar of the Ukrainian language: Syntax]. Donetsk: DonNU. (in Ukrainian)
14. Zahnitko A. P. (2006). *Teoriia suchasnoho syntaksysu* [Theory of modern syntax]. Donetsk: DonNU. (in Ukrainian)
15. Istoriiia ukrainskoi movy: Morfolohiia [History of the Ukrainian language: Morphology] (eds. S. P. Bevzenko, A. P. Hryshchenko, T. B. Lukinova, etc) (1978). Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)

16. Kostusiak N. M. (2014). Modalna modyfikatsiia rechen iz katehoriinym znachenniam sponukalnosti (na materialii tvoriv T. Shevchenka) [Modal modification of sentences with categorical meaning of motivation (based on the T. Shevchenko's works)]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology. Social communications*, no. 1(31), pp. 327–332.
17. Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar' [Linguistic encyclopedic dictionary] (ed. V. N. Yartseva) (1990). Moskva: Sovetskaya entsiklopediya. (in Russian)
18. Mirchenko M. V. (2004). *Struktura syntaksychnykh katehori* [The structure of syntactic categories]. Lutsk: «Vezha» Volynskoho derzhavnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. (in Ukrainian)
19. Narushevych-Vasylieva O. V. (2002). *Katehoriia sponukalnosti u prahmastylichnomu aspekti* [The pragmatic-stylistic aspect of the motivation category] (PhD Thesis), Odesa: I. I. Mechnikov Odessa National University.
20. Serl' Dzh. R. (1986). Klassifikatsiya illokutivnykh aktov [Classification of illocutionary acts]. *New in foreign linguistics*, no. XVII, pp. 170–194.
21. Suchasna ukrainska literaturna mova [Modern Ukrainian literary language] (eds. Hryshchenko A. P., Matsko L. I., Pliushch M. Ya., etc) (1997). Kyiv: Vyshcha shkola. (in Ukrainian)
22. Suchasna ukrainska literaturna mova: Syntaksys [Modern Ukrainian literary language: Syntax] (ed. Bilodid I. K.) (1972). Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
23. Khrakovskiy V. S., Volodin A. P. (1986). *Semantika i tipologiya imperativa. Russkiy imperativ* [Semantics and typology of the imperative. Russian imperative]. Leningrad: Nauka. (in Russian)
24. Shvedova N. Yu. (1974). Sintaksicheskoye zhelatel'noye nakloneniye [Syntactic optative mood.]. *Sovremennyye problemy literaturovedeniya i yazykoznavniya*. Modern problems of literary criticism and linguistics. Moscow: Nauka, pp. 455–456.
25. Kurylowicz J. (1964). *The inflectional categories of Indo-European*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag. (in English)